

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI KONULU SIRP VE TÜRK TARİHİ ROMANLARINDA GERÇEK VE KURGU*

Ksenija AYKUT**
Stefani MILJKOVIĆ***

ÖZET

Balkan Savaşları'nın sona ermesinin ardından başlayan I. Dünya Savaşı bu coğrafyada yaşayan milletleri çeşitli yönlerden etkilemiştir. Sırlar ve Türkler bu savaşlarda farklı koşullarda etkin olmuşlardır. Savaşın sonuçları göz önünde bulundurulduğunda her iki milletin de geleceklerini etkileyen büyük mücadele ve kayıplar yaşamış olmaları ortak noktaları olmuştur. Savaşın kalıntıları, her iki milletin edebiyatlarına da büyük ölçüde yansımıştır. Sırp ve Türk yazarlar tarafından yazılan savaş konulu romanlarda sergilenen üslup farklı olsa da insanlığa yön veren ortak bir bakış açısı geliştirilmiştir. Bu bakış açısı savaşın acılarını derinden hissetmiş iki milletin barış ve empati gibi evrensel değerleri özümseyici hissiyata bürünmesini sağlamış; bu durum da edebî eserlerde kendisini göstermiştir.

Büyük Savaşın en önemli muharebelerine sahne olan topraklarında yetişen Türk ve Sırp yazarlar o dönemde yaşananları büyük bir ilhamla anlatmışlardır. Yapılan inceleme sonucu, birbirinden nispeten uzak görünen iki edebiyatın ortak yönlerine rastlanmıştır. Çalışmamızda bu ortak yönler ele alınacak ve Türk-Sırp tarihi romanları çeşitli ölçütlere göre değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı romanı, Türk romanı, Sırp romanı, kurgu, gerçek.

* Bu makale, Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü ile T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığınca 31 Ekim-2 Kasım 2014 tarihleri arasında düzenlenen "100. Yılında I. Dünya Savaşı'nın Türk Edebiyatındaki Yansımaları" konulu II. Uluslararası Türkiyat Sempozyumu'nda sunulan bildirinin ekleme ve düzenlemelerle genişletilmiş halidir.

** Prof. Dr., Belgrad Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili, Edebiyatı ve Kültürü Bölümü Öğretim Üyesi, Belgrad, E-mektup: ksenija.aykut@fil.bg.ac.rs.

*** Belgrad Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili, Edebiyatı ve Kültürü Bölümü Doktora Öğrencisi, Belgrad, E-mektup: stefani.stefan@hotmail.com.

**REALITY AND FICTION IN SERBIAN AND TURKISH HISTORIC
NOVEL WITH FIRST WORLD WAR THEME**

ABSTRACT

The First World War had multiple effects on people who have lived in Southeastern Europe. Both Serbs and Turks participated in the war under different circumstances. Both nations shared common features that greatly affected their future. These features mainly pertained to the survival of arduous battles and the suffering of high casualty rates. The outcome of the war has to a large extent reflected upon the literary scene of both nations. Even though the writing style of Serbian and Turkish writers differed, there was a common humanistic aspect that was shared by the two nations. This aspect allowed the two nations, which had previously experienced the tragedy of war, to absorb the universal values such as peace and empathy, and to express these values through their literary works.

Turkish and Serbian writers described the events from the war period with great ingenuity. During our research, we have uncovered common features pertaining to these two seemingly distant literary scenes. The research encompasses these common features as well as analyzes Turkish and Serbian literary works.

Key words: The First World War novel, Turkish novel, Serbian novel, fiction, reality

Giriş

Sırpların ve Türklerin katıldıkları Balkan Savaşları'nın, birkaç yıl sonra patlak verecek olan ve tarihin en kanlı savaşlardan biri olarak nitelendirilen Birinci Dünya Savaşı'nın ateşlenmesine zemin hazırladığı söylenebilir. 1912 yılında Balkan Birliği üyeleri olan Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı başlattıkları savaşın sonucunda Osmanlı Devleti, Balkanlardaki topraklarının büyük bir kısmını kaybetmiştir. Aynı devletler, adaletsiz olduğunu düşündükleri toprak paylaşımı yüzünden 1913 yılında II. Balkan Savaşı'nı başlatmışlardır. Bu savaş 29 Haziran 1913 tarihinde Bulgar kuvvetlerinin Bregalnitsa Nehri'nde (Bregalnica) Sırbistan'a saldırmasıyla başlamıştır. Her iki tarafın büyük kayıplar verdiği Bregalnitsa Muharebesi'nden Sırbistan galip çıkmıştır. Aynı zamanda Osmanlı Devleti harekete geçerek Bulgaristan'dan I. Balkan Savaşı'nda kaybetmiş olduğu Kırklareli ve Edirne'yi geri almıştır. II. Balkan Savaşı, 10 Ağustos 1913 tarihinde Bükreş Antlaşması'yla sona ermiştir. Balkan Savaşları'nda en çok toprak kaybeden taraf Osmanlı Devleti olmuştur. Bu olaylardan sonra Avrupa'daki hâkimiyetini sağlamlaştırmak

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI KONULU SIRP VE TÜRK TARİHİ ROMANLARINDA
GERÇEK VE KURGU

isteyen büyük güçlerin, her iki devlete -bir tarafta büyük bir yenilgiye uğramış Osmanlı Devleti; diğer tarafta Avusturya-Macaristan'ın kesinlikle güçlenmesini istemediği Sırbistan-kolay lokma gözüyle baktığı söylenebilir.

Büyük Savaş olarak da adlandırılan Birinci Dünya Savaşı, dünyanın o tarihe kadar yaşadığı en büyük harp olmuştur. Bir tarafta İtilaf Devletleri olan Birleşik Krallık, Fransa ve Rusya ile müttefikleri (Sırbistan, Karadağ, Romanya, Yunanistan, İtalya, ABD, Japonya ve diğerleri); diğer tarafta ise İttifak Devletleri olan Almanya, Avusturya-Macaristan ile müttefikleri (Osmanlı İmparatorluğu, Bulgaristan) yer almıştır. Savaş 28 Temmuz 1914 - 11 Kasım 1918 tarihleri arasında sürmüştür. O zamanki toplam dünya nüfusunun dörtte üçünün yaşadığı 36 ülke savaşa dahil olmuştur. Tarihçilerin verdikleri bilgilere göre üç büyük imparatorluğu etkileyen bu savaşta “toplam 65 milyon askerî personel seferber edilmiş, 20 milyon asker ve sivil hayatını kaybetmiş, 21 milyon insan ise yaralanmıştır”.¹ Esas nedeni Avrupalı büyük güçlerin ekonomik ve siyasi rekabeti ile sömürgecilik yarışı olan bu savaşta neden olarak Saraybosna Suikasti gösterilmiştir.

1914 yılının Haziran ayında Avusturya-Macaristan orduları Bosna-Hersek'te manevra yapmaktayken Veliht Arşidük Franz Ferdinand ve eşi fırsattan yararlanarak Saraybosna'yı ziyaret etmeye karar vermişlerdir. Ziyaret günü, Sırlar için özel anlam taşıyan ve Kosova Savaşı'nın yapıldığı gün olan Aziz Vitus Bayramı'na (28 Haziran) denk gelmiştir.² 1914 yılındaki Aziz Vitus töreni sırasında suikastçi Gavrilo Princip (1894-1918) Franz Ferdinand'ı ve eşini vurarak öldürmüştür. Siyasal devrimci bir örgüt olan *Mlada Bosna Örgütü*'ne (Genç Bosna)³ bağlı olan Princip ve örgütteki diğer arkadaşları Avusturya-Macaristan'ın Sırlara ve diğer Güney Slavlara

¹ Christopher Clark, *The Sleepwalkers, How Europe Went to War in 1914*, New York 2013, s. xxiii.

² Kosova Savaşı, Aziz Vitus günü olan Jülyen takviminde 15, Gregoryen takviminde ise 28 Haziran 1389 tarihinde Kosova Meydan Savaşı'nda Sırlar ile Osmanlı ordusu arasında yapılmıştır. Bu savaşta Sırlar Osmanlı ordusuna yenilerek bağımsızlıklarını kaybetmişlerdir. Sırp kralı Lazar ölmüş; fakat Miloş Obiliç adlı bir soylu I Sultan Murad'ı hançerleyerek öldürmüştür. O günden beri bu askerin cesareti ve kahramanlığı, Sırların folklorik eserlerinde özellikle sözlü edebiyatında önemli bir yer tutmaktadır. Yirminci yüzyılın başlarında Bosna-Hersek'te faaliyet gösteren Mlada Bosna (Genç Bosna) Örgütü de bu tarihe özel bir hassasiyet gösteriyordu. Bu olaydan sonra da Sırp tarihinde Aziz Vitus gününe rastlayan birçok önemli gelişme yaşanmıştır.

³ Mlada Bosna (Genç Bosna), Avusturya-Macaristan'ın 1904 yılında Bosna-Hersek'i ilhakı ile işgaline karşı savaştan, onu Sırbistan Krallığı'na bağlamak isteyen siyasi devrimci bir örgüttür.

karşı yürüttüğü politikayı şiddet kullanarak hayatları pahasına değiştirebileceklerine inanıyorlardı. On dokuz yaşındaki bir genç böyle bir eylemde bulunarak bir anda tarihin yönünün değişmesine neden olmuştur. Yorumcuların bazıları Princip'i terörist ilan ederken; Sırplar, bugüne kadar bu genç adamı büyük güçlerin zulmüne başkaldıran devrimci ve kahraman biri olarak görmektedirler.⁴

Princip hedefine ulaşmasaydı savaş önlenebilir miydi diye tartışılacak olursa, tarihçilere göre: "Suikast olmasaydı bile mutlaka savaş tetikleyecek başka bir sebep ortaya çıkardı. Çünkü o dönemde iki ayrı bloka ayrılmış emperyalist güçlerin arasındaki kutuplaşma zaten had safhaya ulaşmıştı."⁵

Avusturya-Macaristan, suikast olayından sorumlu tuttuğu Sırbistan'a 23 Temmuz 1914 tarihinde ağır bir ultiatom göndermiştir. İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey, Avusturya-Macaristan'ın notasını değerlendirirken onun "bir devletin başka bir devlete o zamana kadar sunmuş olduğu en korkunç doküman" olduğunu söylemiştir.⁶ Ardından iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler kesilmiş, Avusturya-Macaristan Sırbistan'a savaş ilan etmiş, 28 Temmuz 1914'te de Büyük Savaş başlamıştır.

Savaşın ilk yıllarında Sırbistan, karşısındaki her açıdan daha üstün bu orduya karşı büyük bir cesaretle savaşarak önemli zaferler elde etmiştir. Fakat 1915 yılında çok sayıda asker kaybı, açlık, yorgunluk, bitkinlik ve

⁴ Zlatoje Martinov, *Sarajevski atentat i Prvi sveski rat, Gavrilo Princip-heroj ili terorista?* (Saraybosna Suikastı ve Birinci Dünya Savaşı: Gavrilo Princip- Kahraman Veya Terörist?), Viewpoints from Southeast Europe, Rosa Luxemburg Stiftung, Belgrade 2014, s. 10. Gavrilo Princip hakkında Sırbistan'da olduğu gibi diğer dünya ülkelerinde de birçok eser yazılmıştır. Eserlerden bazıları şunlardır: Peržanin, Ratko, *Gavrilo Princip u Beogradu* (Belgrad'da Gavrilo Princip), Catena Mundi, Beograd 2013; Petrović, Momčilo, *Gavrilo Princip, besmrtna mladost* (Gavrilo Princip: Ölümsüz Gençlik), Adria Media Serbia, Beograd 2014; Kecmanović, Vladimir, *Das Ist Princip*, Vukotić Media, Beograd 2014; Dr. Mijalkovski Milan ve Dr. Duško Tomić: *Gavrilo Princip- enigma srpsko-austrijskih špijunskih bitaka* (Gavrilo Princip- Sırp-Avusturya Casusluk Savaşı Bilmecesi), Pi-pres, Pirot 2014; Prof. Dr. Gaćinović, Radoslav, *Mlada Bosna (Genç Bosna)*, Odbrana media centar, Beograd 2014. Bucher, Tim: *The Trigger: Hunting the Assassin Who Brought the World to War*, Chatto & Windus, London 2014.

⁵ Veselin Masleša, *Mlada Bosna*, Centar za liberterske studije, Beograd 2013, s. 33.

⁶ Miloš Ković, "Odbrana otadžbine: Srbija u Prvom svetskom ratu" (Anavatan Savunması: Birinci Dünya Savaşında Sırbistan), *Putain de Guerre! 1914-1915-1916*, Jacques Tardi, Jean-Pierre Verney, Darkwood, Beograd 2013, s. 62.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI KONULU SIRP VE TÜRK TARİHİ ROMANLARINDA
GERÇEK VE KURGU

orduda başgösteren salgın hastalıklardan dolayı gücünü yitirmeye başlamıştır. 9 Ekim 1915'te Belgrad'ın düşmesiyle Sırp ordusu çekilmek zorunda kalmıştır. Bitkin Sırp asker ve sivilleri, Karadağ Dağları ve Arnavutluk kayalıklarının üzerinden karda kışta denize doğru ilerlemişlerdir. Arnavutluk topraklarında soğuktan, yorgunluktan, açlıktan, hastalıklardan ve çete saldırılarından dolayı on binlerce kişi hayatını kaybetmiştir. Her cefâyâ katlanarak yürümeye devam edenler, 1916 yılının Şubat ayında Korfu Adası'nda nihayet soluklanabilmişlerdir. Ancak, askerlerin deyimiyle bu “ölüm adası”nda beş bin kişi can vermiştir. Cesetler fazla sayıda olduğundan gömülemeyip denize atılmıştır. Bu olaydan sonra bu yer, Sırp edebiyatında “Mavi Mezarlık” olarak anılmıştır.

Yine de asker ve siviller kısa bir süre içinde toparlanarak İtilaf Devletleri ordularıyla beraber 1918 yılında cepheyi yarıp geçmeye muvaffak olup ülkelerini kurtarmayı başarmışlardır. Çok geçmeden İttifak Devletleri teslim olmuş, böylece I. Dünya Savaşı sona ermiştir.

Sırbistan'ın özgürlüğü için ödemiş olduğu bedel, çok ağır olmuştur. Savaş yüzünden ülke büyük hasar görmüş, ekonomisi tamamıyla bozulmuştu. Uğradığı insan kaybı vahimdi. “Sırbistan Krallığı'nın 1914-1918 yıllarında topyekün kayıpları 1.247.435 asker ve sivil yani 1914 yılındaki nüfusun yüzde 28'i idi.”⁷

Sırp tarihinin acı bir dönemini hatırlatan bu rakamlar, aynı zamanda kollektif hafızada sonraki nesillere bırakılan büyük kahramanlık örneğini teşkil etmektedir. Sırbistan'ın I. Dünya Savaşı'ndaki rolü ve önemi, Atatürk tarafından da ele alınmıştır. Atatürk, Bursa'da yaptığı bir konuşmada Büyük Savaş'a katılan Balkan ülkelerinin durumlarını değerlendirerek Sırbistan'a, daha doğrusu 1918 yılında kurulan Yugoslavya Krallığı'na ilişkin şu sözleri söylemiştir:

“Yugoslavya; Balkanlarda güçlü bir ülke oldu ve Sırlar böyle bir ülkeyi kurmayı hak ettiler. Çünkü bu niyeti sözde bırakmayıp meydana savaşılarak gerçeğe dönüştürdüler. Avusturya-Macaristan'ın neredeyse Sırbistan'ın nüfusu kadar çok askerle saldırdığı malumdur. Bu küçük millet, böyle güçlü ordulara karşı mert bir tavır aldı. Savaştı ve yaklaşık aynı güçlere sahip olduğu meydanlarda düşmanlarını yenerek utandırdı. Düşman ordusuna

⁷ Aleksandar Nedok ve Milisav Sekulić, “Epilog Prvog svetskog rata u brojka”, *Vojnosanitetski Pregled*, Vol. 65, Beograd 2008, s. 99.

istediği karşılığı veremeyip diremediği yerlerde ise adım adım geri çekilerek vatanını düşmana bırakmak zorunda kaldı. Sırp milletinin oğulları ve milletin kaderini belirleyen devlet adamlarından oluşan ordu, hiçbir suretle cesaretini kırıp umudunu yitirmemişti. Elllerinde bir karış toprak bile kalmayınca onlar dediler ki: “Biz şerefli bir millet olmaya devam edeceğiz. Ve başardılar. Bugün küçük Sırbistan’ın yerinde büyük bir Yugoslavya’yı görüyorsak işte bu kararlılığın neticesinde görüyoruz.”⁸

Büyük Savaş başladığında Osmanlı Devleti, kısa bir süre öncesinde katılmış olduğu Balkan Savaşları nedeniyle oldukça zayıflamıştı. Bu savaşlar toplumu olumsuz yönde etkilemişti. Ülkenin savaşa katılımı nedenlerini ve bulunduğu şartları yorumlayan tarih uzmanlarının görüşlerine göre, kaybedilen toprakların acısını unutamayan halk, “Savaşlardaki yenilginin ve toprak kayıplarının nedenini Osmanlı Devleti’nin Avrupa’da oluşan blokların dışında kalışında aradığı için yalnızlık duygusundan kurtulmanın yollarını aramaya yöneldi. Savaş öncesinde İngiltere’yle, Fransa’yla, Rusya’yla bir ittifak antlaşması ortamı aradı ise de olumlu bir sonuç alamadı. Savaşın başlamasına kadar Almanya da Osmanlı Devleti ile bir ittifaka girişmekten kaçındı. 2 Ağustos 1914 yılında gizli bir anlaşma imzalandı.”⁹

“Osmanlı Devleti yöneticileri Rusya’yla Osmanlı Devleti arasında çıkacak bir savaşı önleyecek bazı girişimlerde bulunmuş ise de başarılı olamamıştır. Rusya başta olmak üzere diğer İtilâf Devletleri Osmanlı Devleti’ne karşı savaş ilân etmişlerdir. Osmanlı padişahı da 14 Kasım 1914’te bir cihat fetvası yayınlayarak tüm Müslümanları Osmanlı Devleti’nin yanında yer almaya çağırmıştır.”¹⁰

Savaşa katılan Osmanlı Devleti, çeşitli cephelerde savaştıktan sonra 30 Ekim 1918 yılında imzaladığı Mondros Mütarekesi ile savaş alanından ayrılmıştır. “Ancak bu ayrılış kısa sürmüş ve söz konusu mütareke gereğince ülkenin işgal edilmesi üzerine Mustafa Kemal Paşa’nın önderliğinde Türk

⁸ Mirjana Teodosijević, *Mustafa Kemal Atatürk u jugoslovenskoj javnosti* (Mustafa Kemal Atatürk Yugoslavya Basımında), Nea, Beograd 1998, s. 24-25. Atatürk’ün yaptığı söz konusu konuşma ile ilgili Türkiye’yi ziyaret eden heyet üyelerinden Trajan Živkoviç tarafından Dış İşleri Bakanına sunulmuş olan 23/01/1923 tarihli rapor, Atatürk araştırmacısı Prof. Dr. Miryana Teodosiyeviç tarafından Yugoslavya Devlet Arşivinde bulunmuştur.

⁹ İhsan Güneş, *Birinci Dünya Savaşı: Çağdaş Dünya Tarihi*, Editörler: Prof. Dr. İhsan Güneş, Prof. Dr. Cahit Bilim, Anadolu Üniversitesi, 1999, s. 120.

¹⁰ Aynı yerde, s. 121.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI KONULU SIRP VE TÜRK TARİHİ ROMANLARINDA
GERÇEK VE KURGU

Kurtuluş Savaşı başlamış ve yeni bir devletin kurulmasıyla noktalanmıştır.”¹¹

Türkiye ve Sırbistan karşı taraflarda yer almasına rağmen savaşın en büyük muharebeleri Sırbistan ve Osmanlı topraklarında cereyan etmiştir. Sırbistan’da yapılan en meşhur savaşlardan biri, 16-19 Ağustos 1914 tarihleri arasında vuku bulan *Tser (Cer) Savaşı’dır*. Düşmanın Sırbistan toprağından püskürtüldüğü bu savaşta Avusturya-Macaristan kaybı yaklaşık 23.000 ölü ve yaralı iken, Sırp ordusu 16.300 asker kaybetmiştir. Sırbistan Krallığı’nın, Avusturya-Macaristan birliklerinin Sırbistan toprağına nüfuz etmesini engellemek üzere 6 Eylül-16 Kasım 1914 tarihlerinde sürdürdüğü *Drina Muharebeleri’nde* en kanlı savaşlardan biri olan ve “18-23 Eylül 1914 tarihleri arasında süren *Maçkov Kamen (Mačkov kamen)* çatışmasında Sırplar 4 alay komutanını, 107 subay ve 5.585 er kaybetmiştir.”¹² Bu olaydan sonra iki ordu arasında yapılan, I. Dünya Savaşı sırasında bu topraklarda yapılan en önemli muharebe olarak bilinen *Kolubara Savaşı* meydana gelmiştir. 1914 yılının kasım ve aralık aylarında süren çatışmaların cephesinin uzunluğu 200 kilometreden fazladır. Her iki taraf olağanüstü kayıplar yaşamıştır. 150 binden fazla Sırp askeri muharebe dışı kalarak ordu Yunanistan’a doğru çekilmeye başlamıştır. Selanik Cephesi’nin yarılmasına kadar Sırp ordusu hiçbir silahlı çatışmaya katılmamıştır. Savaşın seyrini değiştiren ve Sırp ordusunun 12-30 Eylül 1916 tarihlerinde Bulgar birliklerine karşı savaşarak kazandığı büyük muharebe Selanik Cephesinde *Kaymakçalan Dağı Zaferi’dır*. Bu savaş, Sırp ordusunun yaşadığı büyük kayıpları ve cephenin deniz seviyesinden yüksekliği ile kayda geçmiştir.

Osmanlı Devleti’nin yaptığı en önemli muharebeler ilk başta Kafkasya Cephesi’nde Rusya İmparatorluğu ordusuyla karşı karşıya geldiği çatışmalardır. Rus birliklerinin ilk başarıları Rusya’daki çarlık rejiminin yıkılmasıyla ve ülkedeki iç karışıklıklar nedeniyle değişmiştir. Bu durumda Osmanlı ordusu daha önce kaybetmiş olduğu toprakları geri almayı başarmıştır. Bu cephenin en önemli savaşı, 22 Aralık 1914-15 Ocak 1915 tarihlerinde devam eden *Sarıkamış Harekâtı’dır*. Uzun süren çatışmalar sonunda Rus ordusu büyük zafer kazanmıştır. On binlerce Türk erinin donarak öldüğü bu olay *Sarıkamış Faciası* olarak da bilinmektedir.¹³

¹¹ Aynı yerde, s. 127.

¹² Ković, *a.g.m.*, s. 62.

¹³ Bkz. S. Kocabaş, *Sarıkamış Faciası, Aralık 1914*, İstanbul 2007.

Sarıkamış Savaşı'nın da bir parçası olduğu Kafkasya Cephesi tarihçiler tarafından şöyle özetlenir:

“Güney Kafkasya ve Kuzey İran'a girerek Rusya'yı arkadan kuşatmak ve Kafkas halklarının bağımsızlığını sağlamak amacıyla açılmış önemli bir cepheydi. Enver Paşa'nın 20 Aralık 1914'te Sarıkamış-Ümraniye istikametinde 150 bin kişilik bir ordu ile başlattığı; ancak hava koşulları, hastalık, açlık ve lojistik destek yetersizliği nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanan bir Osmanlı taarruzuyla açılmış ve Rusya'nın Erzurum, Muş, Bitlis, Erzincan, Trabzon ve Van'ı işgal ederek Türk-Alman plânını bozguna uğrattığı bir Rus karşı taarruzuyla; dolayısıyla da Osmanlı'nın yenilgisiyle kapanmıştı.”¹⁴

Stratejik açıdan mühim olan *Kanal Cephesi, Filistin Cephesi, Irak Cephesi, Galiçya Cephesi* olarak adlandırılan muharebelerin yanı sıra Türk ordusunun I. Dünya Savaşı'nda zafer kazandığı ve en büyük muharebelere sahne olan Çanakkale Cephesi şüphesiz büyük bir tarihi önem taşımaktadır. 18 Mart 1915 - Ocak 1916 tarihleri arasında süren Çanakkale Muharebeleri, Büyük Savaş'ın en şiddetli geçen muharebelerindendir. Amacı; zayıflamış olan Osmanlı Devleti'ni tamamen çökertmek ve Rusya'ya yol açmaktır. Savaş harekâtları denizden olduğu gibi karadan da yapılmıştır. Savaşta Osmanlı ordusu galip gelmiştir; ancak her iki tarafın kayıpları olağanüstü büyüklüktedir. Türkiye'nin ve Avrupa'nın geleceğini değiştiren Çanakkale Savaşı şöyle anlatılmaktadır:

“İstanbul'u ele geçirerek Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmak ve böylece Almanya'yı Avrupa içinde sıkıştırmak; Rusya'ya Almanya ve iç karışıklıklar karşısında gereksindiği yardımı ulaştırabilmek; Osmanlı'nın savaş dışı bırakılması yoluyla, bir yandan Süveyş Kanalı ve Hindistan üzerindeki Osmanlı baskısını ortadan kaldırmak öte yandan da Balkan ülkelerini anlaşma bloğu lehine kazandırmak biçiminde özetlenebilecek amaçlarla İttifak Devletleri'nin 19 Şubat 1915'te 12 zırhlı ile Çanakkale Boğazı'na yönelttiği deniz taarruzu sonucu açılmış bir cepheydi. Zırhlıların bombardımanı ve karaya asker çıkarma girişimleri Şubat ve Mart ayları boyunca sürmüş, fakat İttifak güçleri 18 Mart'ta ağır bir yenilgi alarak çekilmekten kurtulamamışlardı. O gün gerçekleştirilen ve aralıksız 6 saat 45 dakika süren çarpışmalarda bir Fransız ve iki

¹⁴ Erkan Şenşekerci, Yılmaz Gülcan, Mine Ersevinç ve Hayrettin Şahin, *Atatürk İlkeleri ve Devrimi Tarihi - I*, İkinci Basım, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa 2013, s. 59-60.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI KONULU SIRP VE TÜRK TARİHİ ROMANLARINDA GERÇEK VE KURGU

İngiliz zırhlısı sulara gömülürken, üç zırhlı aldığı ağır yaralar sonucu çekilmek zorunda kalmış, iki torpil gemisi de topçu ateşinin verdiği hasarla karaya oturtulmuştu. Ancak, İttifak Devletleri bu büyük prestij kaybını savaşın genel akışı ve doğurabileceği tehlikeler açısından kabul edilemez bulacak ve bunun üzerine 25 Nisan'dan itibaren önce Anadolu yakası, ardından da Gelibolu Yarımadası'na çıkarma harekâtı düzenleyecekti. Fakat bu kez de karşularına Mustafa Kemal Paşa komutasında büyük bir direniş çıkmış ve İttifak güçleri 1915'in aralık ayına kadar umutsuzca şansını zorlamıştı. Sonuçta Çanakkale'yi geçemeyeceklerine karar verince aralık ayında Anafartalar ve Arıburnu, 1916 ocak ayında da Seddülbahir Cephesi'ni boşaltmak zorunda kalacaklardı. Her iki taraftan toplam 504 bin insanın ölümüyle sonuçlanan Çanakkale Cephesi, bir yandan savaşın ve dolaylı olarak Osmanlı Devleti'nin ömrünü uzatırken, öte yandan da emperyalizmin yenilmezlik unvanına ilk noktayı koymuştu. Gerek duyduğu yardıma ulaşamayan Rusya'da ise, Çarlık rejimi sosyalist devrim ile yıkılacak ve Rusya savaşta çekilecekti. Cephenin yarattığı bir diğer önemli sonuç da gelecekteki Türk Kurtuluş Hareketi'ne önderlik edecek olan Mustafa Kemal Paşa'nın adını tüm Anadolu'ya duyurmuş ve elde ettiği başarıyla ona haklı bir saygınlık kazandırmış olmasıydı.”¹⁵

Adı geçen bu önemli savaşlar her iki ülkenin tarihinde derin izler bırakan olaylar olduğundan unutulmamaktadır. Bu stratejik olaylar ile vatan uğruna hayatını veren cesur askerlerin hafızalardan silinmemesinin yolu, onlara edebiyat eserlerinde özel bir yer vererek yeni nesillere atalarının kahramanlıklarını anlatmaktır. Büyük tarihi önemi taşıyan bu olaylar, her iki ülkenin tarihi romanlarına konu olup Sırp ve Türk edebi ve milli tarihinde önemli bir yere sahiptir.

1. Türk ve Sırp Edebiyatlarında Tarihî Roman

Edebiyat terimleri sözlüklerinden birine göre tarihi roman: “Savaş, fetih, ayaklanma, devrim gibi dönüm noktası niteliğindeki olayları ele alan roman türüdür.” Tarihsel romandaki olaylar, eserin yaratıldığı âna göre yakın ya da uzak bir geçmişte yer alabilir. Bu yüzden, tanıtılan zamanın âdetleri ve mentalitesinin canlandırması yapılır. Tarihsel romanda kahramanlar, gerçek veya düşsel olabilir. Eserlerde her iki tür kahraman da görülebilir. Çünkü bu tür roman; kurgu ve belgenin karışımı üzerine kurulur. Onun olasılığa doğru eğilimi sonucunda olaylar ve karakterler tip olma

¹⁵ Şenşekerci vd., *a.g.e.*, s. 61.

özelliği kazanır. Baş kahramanlar hep geldikleri ortama bağlanırlar. “Tarihsel roman prensip olarak kurgusal anlatıma dayanır. Böylece, ahlaki ve mütefekkir ara sözleri, daha doğrusu tarihi, toplumu veya doğa kanunlarını değerlendiren düşünceler de eserde yer alır. Tarihsel romanın elzem sorunu, gerçek ile olasılık arasında denge sağlamaktır.”¹⁶

Edebiyat yorumcularının bazıları, Sırp edebiyatında tarihi romanın yerini şöyle değerlendirirler: “Sırp edebiyatında savaş sonrası dönemin roman dönemi olduğunu ve son elli yıllık süre zarfında edebi ve tarihi dinamiğin roman sayesinde sağlandığını tespit etmelerine rağmen Sırp tarihi romanı yeterince zengin ve çok taraflı sentetik ve sistematik monografi vermemiştir.”¹⁷ Buna rağmen, tarihi romanların özel kategorisi olan savaş konulu romanların sayısı ve kalitesi göz ardı edilemez. Sırp edebiyatında önemli olan ve kendine özgü nitelikler taşıyan iki dünya savaşı arasındaki döneme ait diğer akımların yanı sıra I. Dünya Savaşı’ını konu alan akım, Sırp düzyazı sanatında ayrı bir yere sahiptir.¹⁸ Bu konuyu ele alan eserler arasında S. Yakovlyeviç’in *Sırp Üçlemesi* romanı ayrı bir anlam taşır. “Savaşa bizzat katılan ve asker olan ‘harp edebiyatı’ yazarları, edebi bir deney yapmaktan kaçınarak daha çok *günlük* formatında olan otobiyografik eserler yazmışlardır. Dolayısıyla, I. Dünya Savaşı’ını bu şekilde ele alan eserlerin edebi cazibesi nispeten azdı.”¹⁹ Yirminci yüzyılın başlangıcında oluşan çağdaş Sırp tarihi romanı, yazma tekniklerine de yenilik getirdi. Gerçek Sırp tarihi romanının başlıca temsilcilerinden biri Dobritsa Çosiç’tir. Çosiç, Kosova ve milli ayaklanmaların yanı sıra I. Dünya Savaşı konusunu da Sırp milli kültürünün mitolojik mirasının bir parçası haline getirmiştir. “Yazar, *Ölüm Zamanı* başlıklı geniş bir roman dizisinde epik olan milli geleneğin devamını sağlar ve Sırp milletinin ve diğer Avrupa milletlerinin tarihin bir dönüm noktası olarak kabul ettiği I. Dünya Savaşı’ını kendi milletinin var olma meselesi olarak işlemiştir.”²⁰

Aydaçık tarihi roman hakkında görüşlerini şöyle ifade eder:

¹⁶ Tanja Popović, *Rečnik književnih termina*, (Edebi Terimler Sözlüğü), Logos art, Beograd 2007, s. 306.

¹⁷ Boguslaw Zielinski Poznan, “Tipologija srpskog istorijskog romana“, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, Vol. 29/2, Beograd 1999, s. 293.

¹⁸ *100 Eserde Sırp Edebiyatı (Srpska književnost u sto knjiga- Ratni drugovi*, Novi Sad - Beograd 1965) antolojisiinde Birinci Dünya Savaşı’ını konu alan 27 yazarın düz yazı eseri yer almaktadır. Bkz: B. Z. Poznan, “Tipologija srpskog istorijskog romana”, (*Sırp Tarih Romanı Tipolojisi*), s. 301.

¹⁹ Poznan, *a.g.m.*, s. 301.

²⁰ Aynı yerde, s. 302.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI KONULU SIRP VE TÜRK TARİHİ ROMANLARINDA
GERÇEK VE KURGU

“Diğer bazı roman türlerine göre tarihi roman özelliklerini ve sınırlarını eksiksiz tespit etmek kolay değil; çünkü romanlarda konu örtüşmesi sık sık görülen bir olaydır. Bu yüzden tarihsel roman, geçmişte yaşanmış olaylardan hareket eden, tarihi gerçekleri hayalle birleştiren bir tür olarak kabul edilmelidir.”²¹

“Tarihsel romanda geçmişin kurgusal canlandırılması poetik olarak gerçeğin taklidine, temel olarak ise realist bir edebi yaklaşıma dayanır. Bunun neticesinde kurgunun, tarihsel romanın ağırlıklı olarak realist olan metninde birçok fonksiyonu olabilir.”²²

Tarihi romanın baş kahramanı, toplumun sembolik temsilcisi olup tip haline gelen, hareketleri psikolojik ve ideolojik istek ve ihtiyaçlardan doğan gerçek dünyada bulunan bir kişiliktir.

“Tarihsel romanın dünyası, ideolojik, askeri ve ruhani çıkarların çatıştığı meydan olarak karşımıza çıkar. Karşı tarafların fikir ayrılığı ve tarihi yönlendirmeyen ancak onun ister istemez bir parçası olan kişilerin tutumları, roman kahramanlarının belirgin olarak beyan ettiği düşünceleri ve eserin anlatım yapısı aracılığıyla açıklanır.”²³

Büyük Savaş’ı anlatan Sırp ve Türk romanları söz konusu olduğunda, en çok işlenen temalar, tarihin bu buhranlı döneminde yapılan en büyük muharebeler oldu. I. Dünya Savaşı’nı konu alan Sırp romanının sayısı, Türk romanına kıyasla daha fazladır.

Milli kültür mirasının bir parçası haline gelen *büyük savaş* konulu Sırp romanlarını iki kategoriye ayırmak mümkündür. İlk kategoriye savaşa bizzat katılarak silahlı çatışmalara tanık olan yazarlar tarafından meydana getirilen ve savaşın bitiminin hemen ardından yazılan romanlar girer. Bu romanlar daha reel olup az ölçüde kurgu unsurlarını taşır. Bu romanların en tipik temsilcisi, *Sırp Üçlemesi*’nin yazarı Stevan Yakovlyeviç (Stevan Jakovljević)’tir. İkinci kategori; savaşı yaşamamış yazarlar tarafından savaştan çok sonra, çoğunlukla yirminci yüzyılın ikinci yarısında veya daha

²¹ Dejan Ajdačić, “Tipovi odstapanja od stvarnosti u istorijskom romanu”, *Istorijski roman*, Zbornik radova, Beograd-Sarajevo 1996, s. 246.

²² Aynı yerde, s. 246.

²³ Aynı yerde, s. 251.

sonra yazılan romanlardan ibarettir. Bu kategorinin en takdire değer temsilcisi, Sırp tarihinin çağdaş romancısı olan ve savaşı en geniş ölçüde ele alan, *Ölüm Zamanı* başlıklı roman dizisinin yazarı Dobritsa Çosić (Dobrica Čosić)'tir.

Türk tarihi romanına gelince durum bir nebze farklıdır. I. Dünya Savaşı'nın Türk tarihinde ancak Kurtuluş Savaşı'na bir uvertür olarak algılandığı hissedilmektedir. Dolayısıyla, onu doğrudan ele alan roman sayısı daha azdır. Yine de bu döneme ait olan, en çok işlenen tarihi olay şüphesiz ki Çanakkale Savaşları'dır. Çanakkale Savaşları'nı konu alan nispeten az sayıda olan romanlar arasında olaya yaklaşımı, savaş tasvirleri ve gerçek ile kurgu elemanlarını kullanması açısından farklı olan iki eser dikkat çeker: *Çanakkale Mahşeri* ve *Uzun Beyaz Bulut - Gelibolu*.

Sırbistan Bilim ve Sanat Akademisi üyesi Stevan Jakovljević'in²⁴ en meşhur ve en sevilen eseri olan *Sırp Üçlemesi* (1937), birçok yabancı dile çevrilmiştir. Aslında üç ciltlik olan bu otobiyografik eser, son zamanlarda tek bir kitap halinde yayımlanmıştır. Eserde yazar, savaşı kendisinin ve arkadaşlarının yaşadıklarına dayanarak ilk gelişmelerden nihai zafere kadar eksiksiz anlatmıştır. İlk bakışta betimleyici olarak algılanabilen bu literatür; hayatı ve tarihi, olayların kronolojisini vererek sade bir şekilde birleştirir. Burada şifrelerle gizlenmiş bir tarih değil; canlı, gerçek ve olayları yakından ve içten anlatan I. Dünya Savaşı tarihini sergileyen bir edebiyat söz konusudur. Acı olaylar yaşandıktan hemen sonra bu büyük kan dökülmesini kaleme alan Jakovljević, çağın en hassas konusunu yazarak büyük bir cesaret göstermiştir. Yazar, yarattığı epik üçlemesinde tarihi kronolojiyi önemli olayların yanı sıra gerçek kişilerin isim ve soy isimlerini vererek takip etmiştir. İnsanlıktan ve barıştan yana olan bu canlandırma; ayrıntılarla dolu, belgelere dayanan, otantik bir çalışmadır.

Üçlemenin ilk cildi olan *Bin Dokuz Yüz On Dört Yılı* başlıklı kitapta yazar, hikâyeyi anlatan ve baş karakter olan köylü kahramanı okuyuculara tanıtır. Bu ünlü savaş kroniği, Sırbistan'a savaş ilan edilmesinden Belgrad'ın düşüşüne kadarki olayları takip eder. Romanın devamı olan *Haç Altında* başlıklı ikinci cilt, askerlerin Yunanistan'a doğru çekilmelerini, yaptıkları

²⁴ Stevan Jakovljević (1890-1962) Belgrad Üniversitesi profesörü ve rektörü, biyolog, yazar ve akademisyen. Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştır. Başlıca eserleri şunlardır: *Srpska trilogija* (Sırp Üçlemesi) (1935-1937), *Smena generacija* (Kuşak Değişimi) (1939), *Velika zabuna* (Büyük Anlaşmazlık) (1952) ve *Likovi u senci* (Gölgedeki Semalar) (1956).

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI KONULU SIRP VE TÜRK TARİHİ ROMANLARINDA
GERÇEK VE KURGU

savaşları, uğradıkları yenilgileri, Prokletiye Dağları'ndan geçişlerini, orada karşılaştıkları zorlukları, yaşadıkları ızdırapları ve nihayet Korfu Adası'nda buldukları teselliyi anlatır. Üçlemenin son cildi *Özgürlük Kapısı*'dir. Bu roman Kaymakçalan Dağı zaferiyle başlar ve Sırp ordusunun ülkesini kurtarmasını ve savaşın bitimini anlatır.

Romanların üçünde de olay, seferberlikten başlayarak savaşın bitimine dek baş kahraman ve savaş arkadaşlarını takip eder. Çatışma anlarını, savaşan tarafların askerlerinin fiziksel görünüşünü olduğu gibi, karakterlerin iç dünyasını, konuşmalarını, yüz ifadelerini, fısıldamalarını ve sesli bağırışlarını tasvir ederek okuyucuyu doğrudan çatışma anına sürükleyip uzak geçmişte değil daha yeni meydana gelen acılı bir olay izlenimini yaratır.

Bu mühim romanın en büyük değeri; gerçekte yaşanan olayların sıradan bir asker gözüyle anlatılması ve Büyük Savaş'ın trajedisine güçlü bir hümanizm içeren yaklaşımıdır. Yazar bizzat subay olarak en önemli muharebelere katılmıştır. Bundan dolayı romanın gerçekçi yönü güçlüdür. Bunun neticesinde romandaki kurgu unsuru nicelik açısından daha az olup esere canlılık katacak kadar bulunmaktadır. Sıkça rastlanan realist eğilim her bölümde göze çarpar. Yapılan savaşların yanı sıra zaman, yer adları, tarihler ve bazı kişilerin adları otantiktir. Buna karşılık, okuyucuya gerçek olayları daha inandırıcı bir şekilde anlatmak üzere kullanılan ancak hayal ürünü olan çatışma tasvirlerine, yan karakterlere ve diğer bazı kurgusal detaylara rastlanır.

Ünlü Sırp yazarı Dobritsa Čosić'in²⁵ *Ölüm Zamanı* adlı dörtlemesi (1972-1979), Büyük Savaş konulu olan, kült roman özelliğini taşıyan çağdaş tarihsel bir eserdir. Roman türünü bir ülkenin ve bir milletin tarihi olarak algılama ve meydana getirme fikri, dört ayrı ve her biri bir bütünlük teşkil eden bölümden oluşan kompleks kompozisyon olan *Ölüm Zamanı* romanında en kapsamlı biçimde gerçekleştirilmiştir. Bu eserde Sırbistan tarihinin en zorlu ve en kader belirleyici dönemi olan 1914 yılının sonbaharı ile 1916 yılının ilkbaharı arasında geçen zaman konu alınmıştır. Eserde tüm temel epik yapı unsurları olarak kabul edilen zaman, mekân, olay örgüsü ve

²⁵ Dobrica Čosić (1921-2014), ünlü Sırp romancısı ve deneme yazarı, teorisyen, Bilim ve Sanat Akademisi üyesiydi. 1992-1993 yıllarında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ilk cumhurbaşkanıdır. Başlıca eserleri: *Koreni* (Kökler) (1954), *Deobe* (Bölünmeler) (1961), *Vreme zla* (Kötülük Zamanı) (1985-1990), *Vernik* (İnanan) (1990), *Vreme vlasti* (Hâkimiyet Zamanı) (1996).

kişiler, ustaca kullanılmıştır. Olaylar, savaşın çıkmasından ordunun çekilmesine kadar geçen bir buçuk yıllık zaman dilimi çerçevesi içinde anlatılmıştır. Eserdeki mekân geniş olup savaş alanı ve kötü talihli bir toprak haline gelen tüm Sırbistan'ı kapsar. Belgesel yaklaşım dahil edildikçe mekân, Sırp cefasının hissedildiği Avrupa ülkeleri ve başkentlerine doğru genişler. Olay örgüsü karışıktır. Ana teması savaş olsa da konu gittikçe yayılır ve farklı bölge, şehir ve köylerin sahne olduğu, toplumu ve bireyleri içine aldığı sayısız olaylar zinciriyle devam eder. Savaş girdabı içine çekilen, tarihe geçen kahramanların yanı sıra hafızalarda ismi kalmayan, acısını ve yiğitliğini ait oldukları vatana ve millete bırakan birçok kişi de bu tetralojinin bir parçası olmuştur.

Eserin birinci cildi olan *Prerovo Köyü Savaşa Katılıyor*, okuyucuya savaş öncesi durumu, Avrupa'da meydana gelen siyasi ve ekonomik değişiklikleri ve Sırbistan hükümetinin tutumu ile savaş ilanından sonra yapılan seferberlik anındaki ordunun ve halkın ruh hallerini anlatır. Yazar, kitabın başlangıcında Prerovo Köyü'nde yaşayan ve bu savaş destanının başkarakterleri olan Katiç ailesini tanıttikten sonra kaderlerini, tarihin unutulmayan olaylarını anlatır. Tam yüz yıl önceden başlayarak ülkenin geleceğini doğrudan etkileyen gelişmelerin içinde nasıl sürüklendiklerini ayrıntılı olarak işler. Balkanların merkezinde bulunan, belki en acıklı anlarını yaşayacağı savaşa sürüklenen küçük bir ülkenin halini anlatır. *Suvobor Savaşı* adını taşıyan ikinci ciltte 1914 yılında cereyan eden olaylar üzerinde durulur. Sırp birlikleri, asker sayısı ve teçhizat açısından çok daha güçlü olan Avusturya-Macaristan ordusu tarafından püskürtülerek Suvobor Cephesi'nden çekilmek zorunda bırakılmıştır. Eserde Kolubara Savaşı olarak da bilinen Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında meydana gelen en önemli savaşın en heyecanlı anları kaleme alınmıştır. *Ölüm Zamanı'nın* anlatım tekniği açısından en başarılı sayılan, okuyucuyu derinden etkileyen *Valyevo Hastanesi* başlıklı bölümü, Valyevo (Valjevo) şehrindeki askeri hastanede geçmektedir. Savaş sırasında yaralı ve hasta Sırp askerlerinin gönderildiği bu hastane, insaniyet, yardım, fedakârlık ve aynı zamanda Büyük Savaş'ın agonisi sembolü haline gelmiştir. Hastanede toplanan çok sayıda yaralı, tutsak ve sığınmacı kötü hijyen şartları nedeniyle tifoya yakalanırken aynı yerde bir mucize eseri gibi çağdaş Sırp edebiyatında yer alan ve ancak hayatın kendisinin yaratabileceği inanılmaz ve trajik aşk hikâyeleri de yaşanmıştır. Tetralojinin son bölümü olan *Çıkış*, Belgrad'ın düşman ordusunun eline düşmesini, müttefiklerin ihanetini, Sırp milletinin artık kaçınılmaz olan, örneğine rastlanmayan toplu göçü ve ordunun Arnavutluk Dağları üzerinden çekilişini anlatarak bir milletin kolektif

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI KONULU SIRP VE TÜRK TARİHİ ROMANLARINDA
GERÇEK VE KURGU

dramını belgeler. Böyle bir kadere uğrayan binlerce insanın geriye kalan tek bir umudu vardı: bir gün vatana dönmek...

İncelenen olayların doğruluğunu kanıtlamak için ciddi bir araştırma sonucunda elde edilen ve sadece bir yan yöntem, bir ipucu gibi değil; aksine sistematik bir şekilde ve iyice düşünülerek yerleştirilen güçlü bir sanatsal yaratıcılıkla kullanılan belgeler arasında çeşitli mektup, yazı, el ilanı, yazılı açıklama, duyuru, emir, telgraf, tebrik kartı, mülâkat ve gazete kupürleri yer almaktadır.

“Bu roman hem arşiv malzemesine hem de kurguya dayanır. Her iki unsur aynı oranda kullanılmıştır. Anlatılan olaydan zaman aralığı uzun olan romanlarda yer, zaman, olaylar ve karakterler yazarın tecrübesi dışında olduğundan ampirik malzeme bulunmaz. Dolayısıyla buradaki temel yapı taşları belgesel ve imgesel türdendir.”²⁶

Roman, reel, tarihi gerçekler üzerinde kurulmuştur. Kullanılan yöntemin sayesinde otantik belgeler de romanın bir nevi kahramanları oluyor.

“Bu şekilde belgeler devlet adamları arasında yapılan kuru ve soğuk bir diplomatik yazışmadan çıkar. Çoşu, tarihin ve dokümantasyonun ne kadar kişilik dışı ve acımasız olsa da fevkalade dramatik bir hal alabileceğini ve bir belgenin canlı karakterinin tüm özelliklerine sahip olabileceğini gösteriyor.”²⁷

İmgesel kaynaklar, geçmiş zamanın bütünlüğünü bugünlere kadar taşımakta önemli bir rol oynar. Roman, üzerine kurulduğu tarihi temel çok sağlam olduğundan ister istemez kurgusal planı da içine çeker. Bu yüzden, gerçek olay ve kişilerle çevrili ancak hayal ürünü olan karakterler bile, tarihi kişiler gibi algılanır. Bu durumda yazarın verdiği hayalî bazı karakterler, diyaloglar, monologlar, durumlar, hayal ürünü olduğu halde realiteye ve olabilirliğe dayanır. Bu romanın en büyük değeri, yazarın kendi yaratıcılık vizyonunda gerçeği ve kurguyu birbirine yaklaştırıp yeni bir varlığı, yeni bir realiteyi kurabilmesidir.

²⁶ Staniša Veličković, *Književni proces*, Filozofski fakultet Niš, Niš 1994, s. 61.

²⁷ Zoran Gavrilović, *Neizvesnosti*, Narodna Knjiga, Beograd 1985, s. 276-277.

Mehmet Niyazi Özdemir'in *Çanakkale Mahşeri* (1998) romanı, modern Türk edebiyatında I. Dünya Savaşı'nı konu alan ve en çok okunan eserlerden biridir.²⁸ Bu tarihi romanın konusu İtilaf Devletleri'nin Çanakkale'ye saldırısı, İstanbul'u işgal teşebbüsleri ve Türk milletinin topraklarını olağanüstü bir şekilde savunmasıdır. Roman, çatışmaların gerçekçi tasvirlerinin yanı sıra destansı bir savaşa katılan her iki ordunun askerlerinin ayrıntılı tasvirlerini de içerir.

Bu eser tarihi roman türüne girer ve Çanakkale bölgesinde yapılan muharebeler üzerine yoğunlaşır. Yazar yüzlerce sayfada detaylı olarak mekânı, savaşların tarihleri, zaman dilimi ve saatini betimlerken İtilaf Devletleri ordusunun ve Türk askerlerinin fiziksel özelliklerine, taşıdıkları silahlara, yaşlarına ve ruh hallerine de özen göstermiştir. Çatışmalara verilen kısa aralarda askerlerin iç dünyasının ve psikolojik durumlarının anlatımı, bu romanın güzelliğinin özüdür. Yazar çok başarılı bir şekilde geniş bir karakter yelpazesi sunarak aralarındaki sosyal ve ideolojik farkları, benzerlikleri bir bütünlük içinde sunar. Romanın her karakteri zaman zaman düşünceleriyle baş başa kalarak monolog yoluyla iç dünyasını sınar. O sahnelerde kahramanlar, korkuları, hasretleri, kaygıları, hayatın anlamı ve savaşın amacı üzerinde derin düşüncelere dalarlar. Yazar, karakterlerin bu düşüncelerini, insanoğlunun ölüm kalım savaşı verirken girdiği psikolojik bunalımı ustaca anlatırken kendi sesini de yansıtıyor.

Tüm karakterlerin ortak özelliği duydukları vatan sevgisi ve hayatlarını hiç tereddüt etmeden vatan uğruna verme isteğidir. Vatan sevgilerinin yanında aileye bağlılıkları da dikkat çeken taraflarından biridir. Çünkü savaşan her asker cepheye giderken ardından ailesini, annesini, babasını, eşini, dostunu ya da başka bir yakını bırakarak gitmektedir. Onların hissettikleri sevgi ve şefkat duyguları cepheyle ev arasındaki mektuplaşmalarda görülür. Yegâne iletişim aracı olan her mektup, bir tarafta cephede savaşanlar için öbür tarafta onların dönüşünü bekleyen aileler için bir nevi sevinçle acı, kaygıyla mutluluk karışımı duyguların bir sembolüdür. Askerlerin ailelerini, çektikleri hasreti, içinde buldukları sosyal ve psikolojik durumu; halkın geçim sıkıntıları ve vatanları için duydukları kaygı ve korkuyu anlatan yazar, tüm toplumun savaşı düşünerek yatıp

²⁸ Bu popüler romanın Boşnakça çevirisi Sırbistan'da yayımlanmıştır. Çeviren Avdiya Salkoviç Son Söz bölümünde Çanakkale Savaşı'na Bosna ve Sancak bölgesinden 15.700 Boşnak'ın gönüllü olarak katılmış olduğunu vurgular. Bkz: *Çanakkale*, Novi Pazar 2008, s. 630.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI KONULU SİRP VE TÜRK TARİHİ ROMANLARINDA
GERÇEK VE KURGU

kalktığına dikkat çekiyor. Bu roman, acımasız bir savaş atmosferini çok gerçekçi bir şekilde aktararak Çanakkale Savaşları'nda meydana gelen insani dram ve kahramanların fedakârlığı üzerinde durmaktadır.

Diğer bazı Türk tarihi romanlarında olduğu gibi, bu romanda da kurgu ile gerçek birbirine karışmış durumdadır. Özdemir, bu epik olayı daha gerçekçi bir şekilde sergilemek üzere yıllarca yoğun bir arşiv araştırması yapmıştır. Savaşın seyri, yeri ve zamanı gerçek tarihi bilgilerden ibarettir.

Yorumcular, romanın konusu, zamanı ve mekânına dikkat çekerler:

“Mehmet Niyazi'nin Çanakkale Mahşeri adlı romanında vaka, savaşın bizzat kendisidir. Zira roman; Oğuz amca, Hasan Şakir ve Müderris Rasih Efendi gibi kahramanların etrafında Çanakkale'ye İtilaf güçlerinin ilk saldırılarının gerçekleştiği 3 Kasım 1914 ile İtilaf güçlerinin yenilgiyi kabul edip Ocak 1916'daki geri çekilişlerine kadar olan süreci ihtiva etmektedir. Boğaz'daki deniz savaşları; Gelibolu'da Aytepe, Arıburnu, İntepe, Seddülbahir, Alçıtepe, Kocaçimentepe, Kabatepe, Teketepe, Anafartalar, Conkbayırı gibi yerlerde geçen kara savaşları ve cephe gerisine dair anlatılanlar, romanın asıl konusunu oluşturmaktadır.”²⁹

Olayların kronolojik olarak anlatıldığı Çanakkale Mahşeri romanında yazar, mekân unsuruna çok önem vermiştir. Savaşı tüm çıplaklığıyla aktarırken savaş esnasındaki tahribat ve savaş tasvirleriyle mekânı daha da belirginleştirmiştir. İçinde yetmiş farklı yerin adının geçtiği kitapta Çanakkale haritası da bulunmaktadır.

Romanda yer alan karakterlere gelince, Mat bu romanın aynı konulu diğer eserlere göre daha kapsamlı olduğunu söyler:

“Çanakkale Muharebeleri'ni konu edinen romanlar içinde şahıs kadrosu en zengin olan romandır. Aşağı yukarı üç yüz şahıs adının geçtiği roman, bu bağlamda bir birey olarak insanın değil; bir dönemi yaşayan bütün bir milletin romanı olarak da değerlendirilebilir. Eserde şahıs kadrosunun oldukça geniş olması, yazarın herhangi bir karakter üzerinde derinleşmemesine ve

²⁹ Celal Mat, “Çanakkale Muharebelerini Konu Edinen Türk Romanlar Üzerine”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 17, Sayı 1, Haziran 2007, s. 84.

romandaki şahısların “tip” ya da “figüratif unsur olarak kalmasına sebep olmuştur.”³⁰

Karakterler konusunda göze çarpan gerçek ve kurgu durumuna ilişkin Mat ilginç bir bilgi verir:

“Bir yazar, o atmosferi okuyucuya hissettirmek için malzeme olarak hayali kahramanlar da kullanabilir. Buna karşın yazar, Çanakkale’de zaten birçok kahraman olduğu için, kendisinin böyle bir şeye gerek duymadığını ve sadece romanda geçen olumsuz tipler Muzır Ruşen’le Mendebur İdris’in gerçekte yaşamamış şahsiyetler olarak romana girdiğini ifade eder. Şahsiyetlerin ikisi dışında diğerleri yaşamış kimselerdir.”³¹

Daha çok gerçekçi bir yaklaşıma rağmen bu eserde de, romanı kuru bir kronik veya belgesel olmaktan çıkaran, romanı roman yapan ve sanatsal yönünü sağlayan kurgunun yeterli derecede kullanıldığını görebiliriz.

Buket Uzuner’in *Uzun Beyaz Bulut - Gelibolu* romanı (2001) Çanakkale Savaşı’nı konu edinen diğer romanlar gibi çok okunan bir kitaptır. Özdemir’in eserine karşılık, Uzuner’in eserinde uyguladığı yöntem tamamen farklıdır. Yazar, kronolojiye dayanan bir yaklaşım değil; bir insanın bir anda nasıl kökten değişebileceğine dair bir yaklaşım izler. Bu eser, epistolar (mektuplu roman) nitelikleriyle metinlerarasılığa doğru kayan Türk postmodern romanının başarılı bir örneğidir.

Çanakkale Savaşı’nda ölen büyük dedesinin kayıp mezarını arayan Yeni Zelandalı genç bir kadın olan Victoria Taylor, Gelibolu’ya gelir ve orada Beyaz Hala ile tanıştıktan sonra dedesinin seksen beş yıllık sırrını cepheden yazılmış mektuplardan öğrenir. İki gün boyunca birlikte cephede kalan bu iki asker, savaşın ne kadar anlamsız olduğunun farkına varır ve John Taylor’un bir Türk adıyla yaşamaya devam etmesine karar verirler. Çünkü Osmanlı Teğmeni Ali Osman Bey, ölmek üzeredir ve Anzak eri Alistair John Taylor’a kendi kimliğiyle yaşama fırsatı sunar. Böylece, birbirine karşı savaşan iki ülkenin askerleri sembolik olarak tek bir şahsiyette buluşur. Romanda bir diğer sembol olarak kullanılan, eserin başlığında da yer alan Uzun Beyaz Bulut kelimeleri aslında Alican Çavuş’un - Anzak askeri John Taylor’un Türk Teğmeni Ali Osman Bey’in

³⁰ Aynı yerde, s. 87.

³¹ Aynı yerde, s. 87-88.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI KONULU SIRP VE TÜRK TARİHİ ROMANLARINDA
GERÇEK VE KURGU

hüviyetine büründükten sonraki adı- vatan anısına çocuklarına koyduğu isimlerdir. Çocuklarının isimleri olan Uzun, Beyaz, Bulut, Yeni Zelanda'nın yerli dilindeki adıdır.

Öğrendikleri şok edici bu gerçek, savaşa bakış açısını değiştirebilirdi. Ancak iki kadın, keşfettikleri bu bilginin kamuoyu tarafından nasıl karşılanacağından endişelenerek atalarının aziz hatıralarına zeval vermemek adına bu bilgiyi gizlemek konusunda mutabık kalırlar.

Bir Anzak ve bir Osmanlı askeri tarafından yazılan ve eserdeki sırrın çözülmesine anahtar olan mektuplar sayesinde savaşa katılan genç insanların iç dünyası aydınlatılır. Bir tarafta seferber edilen Yeni Zelanda askerlerinden John Taylor, öbür tarafta vatanını korumak için hayatını feda eden Ali Osman'ın yakınlarına yazdıkları mektuplardaki duygu ve ifadeler birbirine benzer. Ailelerine sıcak ve duygusal satırları gönderen bu iki aydın genç, savaşın anlamsızlığını dile getirerek ölen arkadaşları için hissettikleri üzüntüyü anlatır. Yazar, okuyucuyu o dönemin içine daha iyi çekebilmek için Osmanlı askeri Ali Osman'ın yazdığı mektuplarda eski dil özelliklerini, Alistair'inkilerde ise daha çağdaş bir dil kullanarak farklı ortamlardan gelen kişilerin kendilerine özgü üsluplarını sergilemiştir.

Buket Uzuner'in Çanakkale Savaşı'na yaklaşımı klasik bir yaklaşım değildir. Yazar romanda savaşı doğrudan anlatmamasına rağmen muharebelere katılanların düşünceleri ve anılarıyla okuyucuya savaşın atmosferini eksiksiz olarak hissettirir. Savaşın Türk tarihinde olduğu gibi Yeni Zelanda ve Avustralya tarihindeki önemine ve günümüze kadar uzanan sonuçlarına da dikkat çeker.

Romanın olay ve zaman konseptini Mat şöyle yorumlar:

“Buket Uzuner'in Uzun Beyaz Bulut Gelibolu romanı, oldukça özgün bir vakaya sahip olmasıyla dikkati çekmektedir... Yazar, Birinci Dünya Savaşı içinde cereyan eden Çanakkale Muharebelerini, romanın aktif zamanı içinde ele almış; söz konusu muharebeleri fon olarak kullanıp, bazı hususları vurgulamak için onu hareket noktası olarak kabul etmiştir.”³²

³² Aynı yerde, s. 84.

Yine zaman ve mekân unsurlarını inceleyen Mat, şöyle bir yorum yapar:

“...iki farklı zaman kullanılır: Bunlardan biri, aktif zamanı; yani şimdiki zamanı ifade eden “hâl”; diğeri ise, ‘geçmiş zaman’dır ki bu da, Çanakkale Muharebeleri’nin cereyan ettiği yıllardır. Gerçekte üç haftalık bir vaka zamanına sahip olan romanda mektuplarla geriye dönüş yapılarak geçmişe, savaş yıllarına dönülmekte ve zaman genişletilmektedir. Romanda vakaların cereyan ettiği yer, genel anlamda Çanakkale’dir. Romanın aktif zamanına ait vakalar çoğunlukla Eceyaylası Köyü’nde geçerken, geriye dönüşlerde ise mekân unsuru (Çanakkale Cephesi, Mısır...) sadece fon olarak kullanılmıştır. Romanda daha çok kapalı mekân hâkimdir.”³³

Gerçeklik ve kurgu unsurları kullanımı söz konusu olduğunda, bu romanın, tarihsel bir özellik taşıyan kurgu romanı olduğu söylenebilir. Romanın hemen hemen her boyutunda kurmaca unsurlarının ön planda olduğu görülmektedir. Uzuner’in kurgu anlayışını bazı noktalarda eleştiren, Çanakkale Savaşı konusunda birçok roman, araştırma ve çocuk kitabı yazarı olan İsmail Bilgin³⁴, romanındaki bazı hususların yanlış yansıtıldığına dikkat çekmiştir:

‘Köye, gelenek ve görenek, kırsal kesim yaşamına dair anlattıkları gerçeklikten epey uzaktır.’³⁵ Ancak, söz konusu detayların kurgununun ağır bastığı bir romanda olağan olduğu söylenebilir.

2. Sırp ve Türk Romanlarının Gerçek ve Kurgu Açısından Karşılaştırılması

Farklı tarihlerde yazılan *Sırp Trilojisi*, *Ölüm Zamanı*, *Çanakkale Mahşeri* ve *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu* başlıklı romanları ilk bakışta birbirinden oldukça farklı görünmesine rağmen aralarında ortak noktalar bulunmaktadır. Eserlerin yazılış tarihi -diğer faktörlerin yanında- yazarların bakış açısını ve savaşı algılama şekillerini etkiler. *Sırp Trilojisi* yazarı

³³ Aynı yerde, s. 95.

³⁴ İsmail Bilgin (1964-), yazar. Çanakkale Savaşı ile ilgili eserleri arasında 57. *Alay Çanakkale*, *Çanakkale Destanı/Gerçek Efsanelerin Öyküsü*, *Çanakkale İçinde Vurdular Beni*, *Çanakkale Savaşı Günlüğü*, *Çanakkale’ye Gidenler*, *Çanakkale’nin İsimli Kahramanları*, *Gelibolu- Yenilmezlerin Yenildiği Yer* adlı kitapları yer almaktadır.

³⁵ Detaylı bilgi için bkz. (Bilgin, “Uzun Beyaz Bulut - Buket Uzuner”, www.geliboluyuanlamak.com, E.T. 21.09.2014).

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI KONULU SIRP VE TÜRK TARİHİ ROMANLARINDA
GERÇEK VE KURGU

Yakovlyeviç, Sırbistan'ın 1914-1918 yıllardaki durumunu inceleyerek savaş yıllarını bizzat hatırlayarak mümkün olduğu kadar gerçekçi bir yaklaşımla anlatmaya çalışmıştır.

Savaş yıllarında daha dünyaya gelmemiş olan Çosiç ve Özdemir, kaleme aldıkları zaman dilimini daha iyi analiz edip onu okuyuculara inandırıcı bir şekilde anlatabilmek için belgesel kaynaklara başvurmuşlardır. Yazarların yalın bilgileri pitoresk sahnelere dönüştürdükleri anlar, hayal güçlerinin tarihi gerçeklere karıştığı anlardır. Gösterdikleri bu hüner sayesinde eserleri, olağanüstü bir özellik kazandıklarından ne kadar uzun olsalar da tek nefeste okunur hale gelmiştir.

Onlardan farklı olarak, daha genç bir neslin yazarı olan Buket Uzuner, kendine özgü bir yaklaşımla savaşı kanlı çatışmalara katılanların doğrudan anlatımlarıyla değil; savaştan çok sonra, yaşayanların kaderleriyle anlatır.

Bu dört romanın başka bir ortak tarafı, gerçekliğin ve imgelem gücünün az ya da çok birbirine karışmasıdır. Tüm eserlerin temeli olan olaylar örgüsü, I. Dünya Savaşı'nın en önemli muharebelerine dayanır. Savaşların yeri, zamanı ve diğer bilgileri söz konusu olunca yazarların dördü de gerçek bilgileri kullanmıştır. Estetik bir değer yaratma uğruna olsa bile hiçbir şekilde, savaşlarla ilgili tarihi gerçekler saptırılmamıştır. Şiddetli çatışmaların meydana geldiği yerlere ve zamana ait bilgiler, bir değişikliğe uğratılmadan doğrudan yazılmıştır. Gerçeği yansıtan bu unsurlar, her dört romanda da açıkça görülmüş, bu konuda gerçeğe aykırı herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Sırp romanlarına konu edilen Tser, Drina ve Kolubara Savaşları; Türk romanlarında ise en büyük zaferi teşkil eden Çanakkale Savaşları son derece doğru anlatılmıştır.

Uzun Beyaz Bulut Gelibolu romanının dışında diğer üç romanda önemli bir ortak öge olarak tarihi kişilerin yer alması görülmektedir. *Ölüm Zamanı* dörtlemesinde tarihi şahıslar önemli yer tutar.

Sırbistan Krallığı'nın ve vatandaşlarının geleceği konusunda kader belirleyici kararları alan devlet adamları olmadan Büyük Savaş gerektiği gibi anlatılamazdı. Bu romandaki karakterler gerçek olmasına rağmen hayali tarafları da vardır; çünkü Çosiç, tarihi gerçekleri değişiklik yapmadan aktarsa da kişilerin biyografilerini sanatsal yaklaşımla verir. Bu da ister istemez karakterlere kurgusal özellikler yükler.

Tetralojide ismi geçen tarihi şahıslar arasında Sırbistan Başbakanı Nikola Paşiç (Nikola Pašić), Voyvoda Jivoyin Mişiç (Živojin Mišić), Voyvoda Radomir Putnik, büyük Sırp kumandanı Voyvoda Stepa Stepanoviç (Stepa Stepanović) ve Veliht Aleksandar Karacorçeviç (Aleksandar Karađorđević) yer almaktadır. Benzer durum Çanakkale Mahşeri romanında da söz konusudur. Burada, Çanakkale Savaşları'na katılan ünlü askeri liderlere önemli bir yer verilmiştir. Ancak, yazar onlardan bahsederken gerçekliğin yanı sıra estetik kaygısıyla karakterleri kurgusal olarak da şekillendirmiştir. Romanda tarihi birçok Türk ve yabancı kişiler bulunmaktadır. Aralarında Amiral De Robeck, General Ian Hamilton, İngiltere Savaş Bakanı Lord Kitchener, İngiltere Donanma Bakanı Winston Churchill, Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood, İngiliz şairi Rupert Brooke, Kolordu Komutanı Esat Paşa, Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Beşinci Ordu Komutanı Liman Von Sanders, Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal ve daha pek çok kişi yer almaktadır. Bu iki romanda anılan kişilerin dünya tarihini etkileyen komutan, voyvoda, general gibi yüksek rütbeli subay ve politikacıların olması, iki roman arasında bir benzerlik daha oluşturmaktadır. Erlere ve diğer askerlere gelince -başkahramanlar ya da yan karakterler- adları, kökenleri ve görünüşleri genellikle yazar tarafından kurgulanmış olup ya özel bir karakter ya da genel bir savaşıçı tipi halinde işlenmiştir.

Bu romanlarda aydın kahramanların bulunması, Sırp ve Türk yazarlarının; kendi düşüncelerini, tutumlarını ve mesajlarını entelektüel olan başkarakterlerin aracılığıyla okuyucuya iletmek istediklerini göstermektedir. Yakovlyeviç'in *Sırp Trilojisi'ndeki* başkahraman aynı zamanda hikâyeyi anlatan kişi bir öğrenci çavuşken, *Ölüm Zamanı*'ndaki Vukaşin Katiç ise Avrupa'da eğitim gören zengin bir köylü ailesinin oğludur. Her iki kitapta da Sırp tarihinde "1300 Onbaşı" olarak bilinen bin üç yüz gönüllü askerden söz edilir. Savaşa katılan ve vatanını kurtarmak için hayatlarını vermeye hazır bu nitelikli gençler, savaşın fedakârlık sembolü olmuştur.³⁶

Özdemir'in eserinde de gönüllü aydınlar, önemli bir yer teşkil eder. Örneğin, Tıbbiyeli Hasan Şakir ve medreseli Molla Kâzım, eğitimlerini

³⁶ Savaş başladığında Sırbistan ve Avusturya-Macaristan'ın seçkin okullarında okuyan en başarılı gençler eğitimlerini bırakarak gönüllü asker oldular. Onlar Sırbistan'ın önde gelen aydın kesiminin temsilcileri olacaklardı. Kararları üzerine toplanıp Üsküp'teki Harp Okuluna geçtiler; ancak askeri eğitimlerini tamamlamadan Genelkurmay tarafından onbaşı rütbesi verilerek Kolubara Savaşı'na destek olarak gönderilmişlerdir.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI KONULU SIRP VE TÜRK TARİHİ ROMANLARINDA
GERÇEK VE KURGU

yarıda, sevdiklerini geride bırakarak savaşa katılan gençlerdendir. Buket Uzuner'in romanında hukuk okuyan Ali Osman karakteri, fiili bir kahraman olmasa da Çanakkale cephesine gönüllü giden ve geri dönemeyen aydın muharıpleri temsil eder. Tüm romanlarda yazarların, sık sık geçen monolog ve diyaloglarda doğrudan veya dolaylı olarak savaşın dehşetini ve anlamsızlığını dile getirerek bir barış mesajını gönderdikleri görülür.

Gerçek ve kurgu elemanlarının kullanım oranına gelince, bahsi geçen tarihi romanlarda kurgu, gerçekliğe göre az da olsa gereğinden fazla kullanıldığını görmekteyiz. Romanın esas itibarıyla bir kurgusal anlatı biçimi olduğu bilindiğinden elbette kurgunun gerçeğe göre daha üstün olması beklenir. Buna uygun olarak ele aldığımız dört romanda da savaş adları, zamanı ve mekânları eksiksiz olarak tarihsel verilere dayanır. Yazarların tarihi şahısların tasvirlerine geçince tarihi gerçeklerden faydalandıklarını görüyoruz. Bu aşamada romancılar temel belgesel kaynaklar üzerine kendi hayal güçlerini katarak dünyaca tanınan, tarihe geçmiş şahsiyetleri kendi hissiyat ve duyarlılıklarına göre biçimlendirerek romanı roman yapan unsur olan kurguyu kendilerine özgü bir biçimde değerlendirmişlerdir. Yazarlar, tarihi olaylar üzerinde kendi hüneriyle lirik bir izlenim yaratmayı, sanatsal ikna yeteneğini kullanarak inandırıcı bir hikâyeye kurmayı başarmışlardır. Böylece, okuyucu yazarın yeteneği sayesinde realitenin bittiği, kurgunun başladığı sınırı hissetmez. Elbette, kurgu elemanı her romanda aynı ölçüde kullanılmamıştır. Çalışmamızın konusunu oluşturan romanlara bakıldığında, en az kurgunun *Sırp Trilojisi'nde* olduğu görülmektedir. Sonrasında hemen hemen aynı oranda kurgu elemanlarını içeren *Ölüm Zamanı* ve *Çanakkale Mahşeri* gelmektedir ve nihayet kurguya en çok başvuran eser olan *Uzun Beyaz Bulut- Gelibolu* onları takip eder. Şunu belirtmek gerekir ki, bu eserdeki kurgu gerçekçi kurgudur; çünkü anlatılan olayların normal hayatta da vuku bulması olağandır. Romanlardaki kurgu elemanları aynı özellikleri taşımaktadır. Örneğin bunlardan biri yazarların hayal güçlerini kullanarak yarattıkları, kendilerine ait savaş algıları sonucu ortaya çıkan olay ve şahısların arkasında mutlaka belgesel bir temel ve kaynak bulunmasıdır. Bir diğeri de, kurgunun en yoğun kullanıldığı yerlerin, çatışma sahnelerinin epik tasviri, cephedeki savaşçıların ve cephenin arkasında olan askerlerin, olduğu gibi anlatılmasıdır. Bunun dışında, yazarlar savaşa sürüklenen ülkelerdeki savaş sırası ve sonrasındaki durumun incelenmesinde de kendi tasavvurlarıyla görüşlerini ortaya koyarlar.

Sonuç

Bir tarihi romanda gerçek ve kurguya ne kadar ihtiyaç duyulduğu, onların birbirini ne derecede tamamlayabildiği ve bir edebiyat eserinin tarihi gerçeklerle ne denli örtüşebileceği, bu romanlarda çok net görülmektedir. Ele aldığımız romanların dördünde de yazarlar savaşı bir hareket noktası olarak ele alıp üzerinde az ya da çok kurgu oluşturularak bir tarihi olayı ve dünyanın sahne olduğu zor bir dönemi gözler önüne sermişlerdir. Bunu yaparken bir yandan Sırp romancılar bir yandan Türk yazarlar gerçek ile hayal arasındaki ince çizgi üzerinde yürüyerek bu iki unsurun kullanılmasında sanatsal yön açısından çok başarılı eserler vermişlerdir. Eserlerde evrensel bir değer olan barış için güçlü bir mesaj ortaya koymaları romanların en üstün ortak özellikleridir.

KAYNAKÇA

AJDAČIĆ, Dejan, “Tipovi odstupanja od stvarnosti u istorijskom romanu”, *Istorijski roman*, Zbornik radova, Beograd-Sarajevo 1996, s. 245-252.

BİLGİN, İsmail, “Uzun Beyaz Bulut - Buket Uzuner”, www.geliboluyuanlamak.com, Editör: Tuncay Yılmaz, (E.T. 21.09.2014).

CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers, How Europe Went to War in 1914*, New York 2013.

GAVRILOVIĆ, Zoran, *Neizvesnosti*, Narodna Knjiga, Beograd 1985.

GÜNEŞ, İhsan, *Birinci Dünya Savaşı, Çağdaş Dünya Tarihi*, Editörler: Prof. Dr. İhsan Güneş, Prof. Dr. Cahit Bilim, Anadolu Üniversitesi, 1999.

KOVIĆ, Miloš, “Odbrana otadžbine: Srbija u Prvom svetskom ratu” (Anavatan Savunması - Birinci Dünya Savaşında Sırbistan), *Putain de Guerre! 1914-1915-1916*, Jacques Tardi, Jean-Pierre Verney, Darkwood, Beograd 2013, (Sırpça Baskısının Giriş Bölümü, s. 1-73).

MARTİNOV, Zlatoje, *Sarajevski atentat i Prvi sveski rat, Gavrilo Princip-heroj ili terorista?* (Saraybosna Suikastı ve Birinci Dünya Savaşı: Gavrilo

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI KONULU SIRP VE TÜRK TARİHİ ROMANLARINDA
GERÇEK VE KURGU

Princip- Kahraman Veya Terörist?), Viewpoints from Southeast Europe, Rosa Luxemburg Stiftung, Belgrade 2014.

MASLEŠA, Veselin: *Mlada Bosna*, Centar za liberaterske studije, Beograd 2013.

MAT, Celal, “Çanakkale Muharebelerini Konu Edinen Türk Romanlar Üzerine”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 17, Sayı 1, Haziran 2007, s. 81-100.

NEDOK, Aleksandar, Milisav, Sekulić, “Epilog Prvog svetskog rata u brojkama“, *Vojnosanitetski Pregled*, Vol. 65, Beograd 2008, s. 98-100.

POPOVIĆ, Tanja, *Rečnik književnih termina*, Logos art, Beograd 2007.

POZNAN, Boguslaw Zielinski, “Tipologija srpskog istorijskog romana“, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, Vol. 29/2, Beograd 1999.

ŞENŞEKERCİ, Erkan, Gülcan Yılmaz, Erseviniç, Mine ve Şahin, Hayrettin, *Atatürk İlkeleri ve Devrimi Tarihi - I*, İkinci Basım, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa 2013.

TEODOSIJEVIĆ, Mirjana, *Mustafa Kemal Atatürk u jugoslovenskoj javnosti* (Mustafa Kemal Atatürk Yugoslavya Basımında), Nea, Beograd 1998.

VELIČKOVIĆ, Staniša, *Književni proces*, Filozofski fakultet Niš, Niš 1994.

